

Rozdział I. Wzór użytkowy

– geneza, cel i funkcje ochrony

§ 1. Geneza ochrony wzorów użytkowych

Idea ochrony wzorów użytkowych jako rozwiązań technicznych odmiennych od chronionych już wcześniej wynalazków powstała w XIX w.¹ Chodziło o objęcie ochroną „modeli o użytecznym charakterze”, czyli rozwiązań niepełniających powszechnego już wówczas wymagania „kroku technicznego” formułowanego w odniesieniu do wynalazków patentowalnych. W ustawach patentowych określono, że patent może być udzielany na wynalazki, które są nowe oraz są dostatecznie użyteczne lub mają znaczenie dla postępu technicznego². Twórcy rozwiązań, które nie spełniały tych wymagań, a zatem nie kwalifikowały się do ochrony patentowej, nie mogli skutecznie sprzeciwić się ich kopiowaniu. Tymczasem zjawisko kopiowania nasiliło się podczas rewolucji przemysłowej w XVIII i XIX w., ponieważ wraz z rozwojem przemysłu i me-

¹ Powszechnie przyjmuje się, że jednym z pierwszych aktów prawnych regulujących zasady udzielania ochrony patentowej wynalazkom była wenecka ustawa patentowa z 1474 r. za: Venetian Statute on Industrial Brevets, Venice (1474), Primary Sources on Copyright (1450–1900), www.copyrighthistory.org (dostęp: 24.7.2024 r.). W połowie XIX w. źródłem ochrony patentowej były coraz częściej ustawy patentowe, co spowodowało, że stała się ona szeroko rozpowszechniona, zaś sam patent przestał być przywilejem. Tak było m.in. w Stanach Zjednoczonych (1790), we Francji (1791), w Niemczech (1877) oraz w Anglii (1852). W Stanach Zjednoczonych w połowie XIX w. udzielano już ok. 850 patentów rocznie za: U.S. Patent Activity Calendar Years 1790 to the Present, https://www.uspto.gov/web/offices/ac/ido/oeip/taf/h_counts.htm (dostęp: 24.7.2024 r.); w Anglii do połowy XIX w. udzielono łącznie ok. 2000 patentów za: H.I. Dutton, *The Patent System and Inventive Activity During the Industrial Revolution*, Manchester 1984, s. 63.

² Na gruncie amerykańskiej ustawy – Prawo patentowe z 1791 r. wymagano, aby wynalazki patentowalne cechowały się dostateczną użytecznością oraz znaczeniem dla ogółu społeczeństwa (ang. *sufficiently useful and important*). Natomiast w niemieckiej ustawie patentowej – Reichspatentgesetz z 1877 r. wymagano jedynie dwóch przesłanek patentowalności wynalazku – nowości oraz przemysłowej stosowności (niem. *Gewerbliche Verwertbarkeit*), w praktyce jednak UP odmawiał udzielenia patentu wynalazkom, których dokonanie nie przekroczyło zwykłych umiejętności technicznych za: L. W.P. Pessers, *The Inventiveness Requirement*, s. 186–187 oraz s. 281–282.

chanizacji rosła łatwość masowego powielania wyrobów³. Niektórzy uznawali, że zjawisko to jest dobre z punktu widzenia ogółu społeczeństwa, gdyż sprzyja upowszechnieniu nowych pomysłów i wzorów, a tym samym przyczynia się do postępu technicznego⁴. Przez znaczną część przedstawicieli przemysłu kopiowanie ich wyrobów było oceniane jednak negatywnie z uwagi na to, że zagrażało ich interesom ekonomicznym.

Na takim tle w Anglii w połowie XIX w. powstała koncepcja ochrony „wzoru, ornamentu, formy lub konfiguracji” wyrobu przemysłowego przed kopiowaniem⁵. Z czasem objęła ona także „modele o użytecznym charakterze”⁶. Projektowane akty prawne miały uzupełniać istniejącą wcześniej ustawę patentową – Statut o Monopolach z 1623 r., umożliwiając ochronę kształtu i budowy wyrobów, które nie mogły być przedmiotem patentu z powodu zbyt małej doniosłości technicznej⁷. Co do zasady Statut zakazywał udzielania praw wyłącznych (monopoli), z wyjątkiem działalności o charakterze innowacyjnym (ang. *any manner of new Manufactures*, zob. art. VI Statutu o Monopolach z 1623 r.). Patent mógł być zatem udzielony na funkcjonalne cechy wyrobów, ale pod warunkiem, że będą nowe. To ostatnie wymaganie rozumiano szeroko, nie tylko jako dokonanie wynalazku dotychczas nieznanego, ale także wystarczająco doniosłego, aby mieć wartość dla społeczeństwa⁸. Ze względu

³ Na problem ten zwraca m.in. uwagę J.H. Reichman, *Legal Hybrids*, s. 2442–2443.

⁴ Tak m.in. Wedgewood, jeden z największych wytwórców ceramiki w XVII-wiecznej Anglii, wskazując w jednym z listów, że: „Nie powinniśmy się obawiać, by inni przyswoili sobie nasze modele, powinniśmy raczej szczyć się tym, rozpowszechniać szeroko nasze wzory i pomysły i dążyć do tego by, jeśli to możliwe, wszyscy artyści Europy nas naśladowali. Oto co byłoby rzeczą chwalebną i co znacznie lepiej odpowiadałoby moim uczuciom aniżeli krępująca sieć własnego interesu, w którą włacza nas samolubstwo kupieckie”, choć z drugiej strony autor ten sceptycznie odnosił się do prób zapoznawania się przez innych przedsiębiorców z jego metodami wytwarzania ceramiki, za: P. Mantoux, *Rewolucja przemysłowa w XVII wieku. Zarys dziejów powstania wielkiego nowoczesnego przemysłu w Anglii*, Warszawa, 1957, s. 355.

⁵ Ochronę „wzoru, ornamentu, formy lub konfiguracji” wyrobu przemysłowego w Anglii wprowadzono na podstawie ustawy Copyright of Designs Act z 1839 r., Statute 2 & 3 Victoria, c.17 (1839), zastąpionej wkrótce ustawą Ornamental Designs Act z 1842 r. Inaczej jednak J.A.G. Segade, *Utility models- lost in translation*, IIC 2008, T. 39, Nr 2, s. 135, zdaniem którego koncepcja wzoru użytkowego była obca brytyjskiemu systemowi prawnemu.

⁶ Formalnie na podstawie *Utility Designs Act* 1843.

⁷ Zob. Acts of the English Parliament 1623 c. 3 (Regnal. 21_Ja_1) <https://www.legislation.gov.uk/aep/Ja1/21/3/introduction> (dostęp: 24.7.2024 r.); wkrótce prawo patentowe unowocześniono przyjmując Patent Law Amendment Act z 1852 r.

⁸ Zob. L.W.P. Pessers, *The Inventiveness Requirement*, s. 119 i n.; zob. też orz. *Harwood v. Great Northern Railway Company* (1862) 2 B & S 228, 121 ER 1058, Ex Ch. wydane na gruncie Patent Law Amendment Act z 1952 r., w którym SA (Court of the Exchequer Chamber) odmówił

na te wymagania, ówczesny angielski system patentowy uznano za niewystarczający dla potrzeb ochrony rozwijającego się przemysłu w obszarze drobnej wynalazczości.

Początkowo zaproponowano ochronę zdobniczych elementów wyrobu przemysłowego, w szczególności jego nowego i oryginalnego ornamentu, formy i konfiguracji na podstawie ustawy – Copyright of Designs Act z 1839 r.⁹ Przeważał pogląd, że Copyright Designs Act miała służyć ochronie (estetycznej) formy wyrobu, a poza jej zakresem pozostać miały jego funkcjonalne elementy¹⁰. W praktyce jednak, z uwagi na szeroką definicję przedmiotu ochrony, była ona coraz częściej wykorzystywana przez zgłaszających do ochrony budowy maszyn i innych urządzeń, a więc form o charakterze przede wszystkim funkcjonalnym, co uznano za niepożądane¹¹. Jednocześnie, pojawiały się coraz liczniejsze postulaty ze strony przedstawicieli przemysłu dotyczące formalnego rozszerzenia tej ochrony o elementy funkcjonalne wyrobu, w zakresie w jakim takie cechy nie są objęte ochroną patentową¹². W odpowiedzi na te

przyznania ochrony rozwiązaniu w postaci łączników szyn z uwagi na brak nowości oraz wynalazczości (ang. *lack of novelty or invention*).

⁹ Wśród zarejestrowanych wzorów znalazły się takie, jak wzór koperty, guzika, dywanu, uchwytów do żasłon za: katalog The National Archives opubl. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C3085> (dostęp: 24.7.2024 r.).

¹⁰ B. Sherman, L. Bently, *The Making of Modern Intellectual Property Law. The British Experience, 1760–1911*, Cambridge 2008, s. 79–81. Przywołani autorzy zwracają również uwagę na poglądy przeciwnie, zgodnie z którymi twórcy Copyright of Designs Act nie zakładali ograniczenia ochrony do form jedynie estetycznych; zob. *ibidem*, s. 83, przypis 38.

¹¹ W 1841 r. aż jedna trzecia zgłoszeń dotyczyła form o charakterze funkcjonalnym i stale rosła. Tymczasem dostrzegano potrzebę utrzymania widocznych granic pomiędzy ochroną patentową a ochroną prawnoautorską, przewidzianą na podstawie analizowanej ustawy; zob. *ibidem*.

¹² Zob. Autor nieznany, *The degrees of protection available to the inventor under the Patent Laws and Non-Ornamental Designs Act, relatively considered*, L'JourASM, 1847, Nr 30, s. 367 i n., w którym autor artykułu przekonywał, że konieczność rozszerzenia ochrony na wzory użytkowe staje się ewidentna z uwagi na rosnący trend zgłaszania takich rozwiązań do ochrony w przemysle: „*The success of the experiment of granting copyrights for ornamental designs no doubt suggested the practicability of extending such protection to articles of a strictly useful character; but it was not long after these Acts came into operation, that the necessity for a further step became evident; and the eagerness with which inventors brought such incongruous articles as screw-wrenches, barrel-organs, fire-escapes, &c., for registration under the Ornamental Designs Act, clearly indicated the direction in which the next advance in copyright protection must tend*”; por. także Autor nieznany, *Copyright of designs*, s. 164, w którym autor argumentuje, że system patentowy jest zbyt kosztowny, a nowe prawo przyczyni się do potaniaenia ochrony rozwiązań technicznych: „*We look upon it as a real boon conferred on the Genius and Industry of the people-as their Act of Emancipation from much, if not the whole, of that enormous load of oppression, which our wretched and monstrously expensive system of patent law has for ages imposed on them it is, in truth, an Act for the Protection*

głosy, w 1843 r. przyjęto Utility Designs Act 1843, który umożliwiał uzyskanie ochrony na każdy nowy lub oryginalny model wyrobu przemysłowego cechujący się użytecznością oraz przejawiający się w kształcie lub konfiguracji takiego wyrobu¹³.

W nowym akcie prawnym przewidziano prostszy tryb uzyskania ochrony niż w prawie patentowym. Prawa do modelu udzielano bez badania merytorycznego, dzięki czemu postępowanie rejestracyjne było szybkie. Ponadto, przewidziano odmienne (łagodniejsze) przesłanki jej uzyskania, niż w przypadku patentu. W doktrynie nie było zgody co do tego, jaki charakter ma „wzór użytkowy” zdefiniowany w Utility Designs Act 1843. Niektórzy uznawali, że obejmuje on jedynie zewnętrzną formę wyrobu – w przeciwieństwie do patentu, który chroni samo rozwiązanie techniczne; inni natomiast postrzegali wzory użytkowe i patenty jako niewiele się różniące i w pewnej mierze alternatywne narzędzia ochrony rozwiązań technicznych¹⁴. Co znamienne, istniejące wówczas kontrowersje wokół usytuowania wzoru użytkowego w relacji do wynalazku oraz wzoru przemysłowego utrzymują się do dziś¹⁵. Z powodu tych kontrowersji i związanej z nimi narastającej krytyki tej regulacji ze strony

of New Inventions of all classes and degrees (with a very few exceptions), those of the higher as well as those of least value; an Act, the benefit of which will be felt, and we doubt not, gratefully recognised in every workshop and every working nook of the United Kingdom. It is, in a word, AN ACT FOR MAKING PATENTS CHEAP”; por. F. Zoll, Własność literacka, artystyczna i przemysłowa według wykładów JWP. Prof. Dra Fryderyka Zolla. Koło słuchaczy szkoły nauk politycznych w Krakowie, zebr. p. Krajewski i Speizer, Kraków 1924, s. 35–36, który wskazywał, że: „W Anglii w pierwszej połowie XIX wieku zaczęto dopominać się by również wzory użytkowe mogły być zarejestrowane i chronione. W tym celu wychodzi ustawa 1843 r. We Francji i Stanach Zjednoczonych Amer. Półn. żąda się patentu także na wzory użytkowe. Myśl angielską przejęły Niemcy w ust. z 1891 r. o wzorach użytkowych, dlatego że dawna ustawa patentowa z 1879 r. zbyt rygorystyczna okazała się niegodną dla małych ulepszeń”.

¹³ Pierwotna nazwa projektu ustawy brzmiała Non-Ornamental or Configuration Act; Ustawa została przyjęta pod oficjalną nazwą An Act to Amend the Laws Relating to the Copyright of Designs 6 & 7 Vic. c. 65(1843) i definiowała wzór użytkowy w art. 1 jako: „*any new or original Design for any Article of Manufacture having reference to some purpose of Utility, so far as such design shall be for the Shape or Configuration of such Article*”, za: L. Bently, B. Sherman, The United Kingdom's forgotten utility model the Utility Designs Act 1843, Intellectual Property Quarterly 1997, Nr 3, s. 265–278; zob. też S.P. Ladas, Patents, Trademarks, and Related Rights: National and International Protection, Cambridge 1975, s. 947 i n. Na podstawie tego aktu prawnego ochronę przyznano m.in. modelom lampy stołowej, kluczom śrubowym, mocowaniu do skrzydeł, światłom odbłaskowym czy flegom do butów za: Autor nieznany, Copyright of designs, s. 254.

¹⁴ Zob. S.P. Ladas, Patents, s. 947 i n.

¹⁵ Patrz Rozdział VII, Relacja między wzorem użytkowym i wybranymi przedmiotami ochrony w systemie własności intelektualnej.

środowisk prawniczych, a także stopniowego spadku liczby zgłoszeń, zrezygnowano z odrębnej ochrony udoskonaleń technicznych jako wzorów użytkowych w Anglii¹⁶.

W podobnym czasie tendencje zmierzające do ustanowienia ochrony rozwiązań funkcjonalnych niespełniających przesłanek zdolności patentowej pojawiły się także w Niemczech. Instytucję wzorów użytkowych (niem. *Gebrauchsmuster*) wprowadzono w tym kraju w 1891 r., jako uzupełnienie istniejącej już ochrony patentowej unormowanej w ustawie z 1877 r. (*Reichspatentgesetz*) oraz ochrony wzorów zdobniczych unormowanej w ustawie z 1876 r. (*Musterschutzgesetz*)¹⁷. Jak wynika z uzasadnienia niemieckiej ustawy o ochronie wzorów użytkowych, przyczyną wprowadzenia tej ochrony było rosnące przekonanie o konieczności ochrony prostych narzędzi, urządzeń czy przedmiotów codziennego użytku, które uznawano za wartościowe ze względu na ich użyteczne zastosowanie, a które jednocześnie są podatne na masowe kopiowanie¹⁸. Podobnie jak w Wielkiej Brytanii, tego rodzaju elementy nie mogły być przedmiotem patentu, jeśli nie spełniały przesłanek zdolności patentowej. Zgodnie z niemiecką ustawą patentową z 1877 r., patent udzielany był na rozwiązania, które cechowały się nowością i przemysłową stosownością. Jednak w orzecznictwie ukształtowano dodatkowe wymaganie – przesłankę znacznego postępu technicznego, tzw. kroku technicz-

¹⁶ Początkowo, *Utility Designs Act 1843* spotkała się z uznaniem przedstawicieli przemysłu w Anglii. Szybko jednak lakoniczność tej ustawy oraz niejasność relacji pomiędzy przepisami odnoszącymi się do wzorów użytkowych i obowiązującą ówczesnie ustawą patentową, stały się przedmiotem szerokiej krytyki. Ustawa była wycofywana stopniowo, za pomocą dwóch aktów prawnych – *Patents, Designs and Trade Marks Act 1883* oraz *Patents and Designs Act 1919*. Obecnie w Wielkiej Brytanii nie przewidziano odrębnej ochrony wzorów użytkowych, jednak jej funkcję przejęły częściowo tzw. niezarejestrowane wzory, które dotyczą kształtu lub konfiguracji (zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej) całości lub części wyrobu; zob. *Section 213(2)* ustawy *The Copyright, Designs and Patents Act 1988*.

¹⁷ Ochronę wzorów użytkowych ustanowiono na gruncie ustawy z 1.6.1891 r. *Gebrauchsmustergesetz*; zob. też R. *Liesegang*, *German utility models after the 1990 reform act*, *AIPLA Q.J.* 1992, T. 20, Nr 1, s. 2.

¹⁸ Taki cel wprowadzenia ochrony wzorów użytkowych w systemie niemieckim, jako zakładany przez ustawodawcę wskazuje m.in. R. *Linde*: *Schutz für Gebrauchsmuster*, GRUR 1948, s. 25: „So führte der Gebrauchsmusterschutz ein etwas abenteuerliches Dasein in den Nebengassen des industriellen Theaters und wurde auch zum Übungsfeld juristischer Auslegungskunst, die schließlich dazu führte, die Abgrenzungen gegenüber patentierbaren Erfindungen immer verschwommener zu gestalten, so daß schließlich auch Vorrichtungen, die Teile von komplizierten Maschinen waren, für sich als dem Gebrauchsmusterschutz zugänglich erachtet wurden, wodurch wiederum die ursprüngliche Absicht des Gesetzgebers vereitelt wurde, **einen besonderen Schutz für einfache Arbeitsgeräte und Gebrauchsgegenstände zu schaffen**” (podkr. aut. E.J.Z.).

nego (niem. *technischer Fortschritt*)¹⁹. Poza zakresem ochrony patentowej pozostawały zatem takie rozwiązania, które nie cechował dostateczny poziom techniczny. Ochrona tego rodzaju rozwiązań funkcjonalnych dotyczących wyrobu nie była również możliwa na podstawie istniejących przepisów o ochronie wzorów zdobniczych, ponieważ wzór zdobniczy nie obejmował funkcjonalnych elementów wyrobu²⁰. Zgodnie z niemiecką ustawą o ochronie wzorów użytkowych (*Gebrauchsmustergesetz*), za wzory użytkowe uznawano narzędzia, przedmioty lub ich części, w zakresie w jakim spełniały praktyczny cel poprzez nową konfigurację, układ lub mechanizm. W myśl dominującego poglądu chodziło przy tym głównie o rozwiązania dotyczące prostych przedmiotów codziennego użytku lub narzędzi²¹. Analiza uzasadnienia projektu ustawy niemieckiej o ochronie wzorów użytkowych wskazuje, że wprowadzając ich ochronę, państwo niemieckie wzorowało się na rozwiązaniach przyjętych wcześniej w Anglii, znacznie je jednak udoskonalając²². Należy zwrócić uwagę, że wspomniana wyżej niedoskonałość i fragmentaryczność angielskiej *Utility Designs Act 1843*, może być przyczyną powszechności poglądu, że ochrona wzorów użytkowych powstała jako pierwsza nie w Anglii, ale właśnie w Niemczech. Dodatkowo na ukształtowanie takiego stanowiska mogło mieć wpływ i to, że to właśnie uregulowania niemieckie stały się modelem dla ochrony wzorów użytkowych wprowadzonej w innych krajach, w tym w Japonii w 1905 r., w Polsce w 1924 r. oraz we Włoszech w 1934 r.²³. Niezależnie od

¹⁹ Co prawda niemiecka ustawa *Patentgesetz* z 25.5.1877 r. nie przewidywała wymagania poziomu technicznego, jednak w praktyce takie wymaganie było stawiane zgłoszeniom patentowym; zob. m.in. R. Bernd, *World Intellectual Property Guidebook*. Federal Republic of Germany. Austria. Switzerland, Nowy Jork 1991, GER 7–3; S.P. Ladas, *The Industrial Protection*, s. 457, ten ostatni autor wskazuje, że w innych państwach w tym czasie udzielano ochrony patentowej mniej doniosłym rozwiązaniom technicznym.

²⁰ Chodzi o ustawę z 11.1.1876 r. – *Gesetz betreffend das Urheberrecht an Mustern und Modellen*, która zgodnie z ówczesnym orzecnictwem chroniła jedynie estetyczne elementy ukształtowania przedmiotu; zob. wyr. z 3.9.1878 r w sprawie *Reichsoberhandelsgericht*, za: R. Krasser, *Patentrecht- ein Lehr- und Handbuch zum deutschen Patent- und Gebrauchsmusterrecht*, Europäischen und Internationalen Patentrecht, Monachium 2004, s. 64; zob. F.H. Hasse, *Erläuterungen zum Gesetze betreffend den Schutz von Gebrauchsmustern*, Berlin 1892, s. 1–3.

²¹ Za: S.P. Ladas, *The Industrial Protection*, s. 458; Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, ochrona prawna wzoru użytkowego miała dotyczyć rozwiązania technicznego jako pewnej „idei” i tylko w takim zakresie, w jakim idea ta znajdowała swoje odzwierciedlenie w formie, kształcie urządzenia por. też K.M. Mott, *The Concept of Small Patent in European Legal Systems and Equivalant Protection under United States Law*, *VirgLawRev* 1963, T. 49, Nr 2, s. 239.

²² Zob. F.H. Hasse, *Erläuterungen*, s. 1–3.

²³ W przypadku Japonii zob. K.S. Kardam, *Utility Model – A Toll for Economic and Technological Development: A Case Study of Japan*, Final Report, WIPO, JPO, 2007, <http://www.j->

prezentowanego w tej kwestii zapatrywania należy uznać, że przyjęte w Niemczech przepisy dotyczące ochrony wzorów użytkowych stanowiły istotne udoskonalenie wcześniejszych regulacji.

Jak wspomniano wyżej w ślad za ustawodawstwem niemieckim, ochrona wzorów użytkowych została wprowadzona także w Polsce²⁴. Początkowo obowiązywała ona na ziemiach zaboru pruskiego i austriackiego²⁵, po odzyskaniu przez nasz kraj niepodległości przyjęto natomiast Dekret Naczelnika Państwa z 4.2.1919 r. o ochronie wzorów rysunkowych i modeli²⁶, który jest uznawany za pierwszy akt prawny odnoszący się do ochrony wzorów użytkowych w naszym kraju²⁷. Wzory użytkowe były początkowo określane, razem ze wzorami zdobniczymi, mianem „rysunków i modeli”, i w ślad za ustawodawstwem brytyjskim i niemieckim ich przedmiotem były rozwiązania funkcjonalne dotyczące formy wyrobu. Zmiana pierwotnej nazwy „model” na znaną obecnie: „wzór użytkowy” została wprowadzona ustawą z 5.2.1924 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (OchrWynU)²⁸, zastąpioną wkrótce

po.go.jp/torikumi_e/kokusai_e/pdf/ipcoop_asia-pacific_e/india.pdf (dostęp: 24.7.2024 r.), s. 41; w odniesieniu do Polski zob. S.P. Ladas, *The Industrial Protection of Industrial Property*, Cambridge 1930, s. 457; w przypadku Włoch zob. M. Piergaetano, w: L.C. Ubertazzi, *Commentario Breve*, s. 82.

²⁴ Tym samym, w 1930 r. Polska była jednym z zaledwie trzech krajów, które przewidywały ochronę wzorów użytkowych. Oprócz Polski były to Niemcy i Japonia za: S.P. Ladas, *The Industrial Protection*, s. 456.

²⁵ Ochrona wzorów użytkowych istniała na ziemiach zaboru pruskiego na mocy ustawy dotyczącej ochrony wzorów użytkowych z 1.6.1891 r. oraz zaboru austriackiego na podstawie patentu cesarskiego o ochronie wzorów i modeli dla produktów przemysłowych z 7.12.1858 r.; zob. m.in. J. Dalewski, *Ustawodawstwo polskie*, s. 25; w Rosji ochronę wzorów użytkowych wprowadzono dopiero na mocy ustawy patentowej z 1902 r., tym niemniej niektórzy badawcy przyjmują, że konstrukcja polskiego Dekretu z 1919 r. wzorowana była także na ustawodawstwie obowiązującym w zaborze rosyjskim, tj. ustawie o przywilejach na wynalazki i usprawnienia z 1896 r.; tak: G. Kamiński, *Ochrona własności przemysłowej w Polsce*, PT 1919, T.LVII, Nr 17–20, s. 83–84.

²⁶ Dekret z 4.2.1919 r. o ochronie wzorów rysunkowych i modeli (Dz.U. z 1919 r. Nr 13, poz. 138), *Legalis*.

²⁷ W literaturze przedmiotu nie ma jednak pełnej zgodności czy Dekret z 1919 r. regulował ochronę wzoru użytkowego, tak przyjmuje m.in. M. Balicki, *Sto lat w cieniu – ochrona wzorów użytkowych w Polsce*, w: 100 lat Ochrony Własności Przemysłowej w Polsce. Księga jubileuszowa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej (red. A. Adamczak), Warszawa 2018, s. 25 i n.; inaczej jednak J. Dalewski argumentując, że lakoniczne postanowienia Dekretu z 1919 r. nie dawały jasnego wyobrażenia o tym, co jest przedmiotem ochrony – wzór zdobniczy, czy także wzór użytkowy; zob. J. Dalewski, *Ustawodawstwo polskie*, s. 25 oraz G. Kamiński, *Ochrona własności przemysłowej*, s. 83–84.

²⁸ Ustawa z 5.2.1924 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz.U. z 1924 r. Nr 31, poz. 306), *Legalis*.

rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.3.1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (OchrWynR)²⁹. W dostępnych źródłach można znaleźć jedynie pojedyncze wypowiedzi odnoszące się do przyczyn wprowadzenia ochrony wzorów użytkowych w naszym kraju. Według niektórych autorów bezpośrednią przyczyną ustanowienia takiej ochrony była okoliczność, że ochrona wzorów i modeli istniała na niektórych ziemiach polskich w okresie zaborów i po prostu zdecydowano o jej utrzymaniu³⁰. Według innych ochrona ta powstała w odpowiedzi na postulaty przedstawicieli przemysłu oraz innych sektorów, w szczególności rzemieślników i właścicieli niewielkich przedsiębiorstw przemysłowych³¹. Komisja sejmowa oceniając projekt ustawy o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych z 1924 r., wskazała, że celem wprowadzanej ochrony jest „zabezpieczenie drobnych pomysłów”, od których przedsięwzięcia „nie należałoby przecież odstręczać ludności”, przyznając jednocześnie, że znaczenie takiej ochrony jest bardzo ograniczone³². Zwracano przy tym uwagę na konieczność uproszczenia postępowania zmierzającego do udzielenia ochrony w porównaniu do długotrwałej procedury patentowej. Zauważano, że zbyt długie postępowanie znacząco podniosłoby koszty ochrony, zniechęcając potencjalnych zgłaszających³³.

§ 2. Cel oraz funkcje ochrony wzorów użytkowych

Do niedawna jeszcze powszechnie przyjmowano, że prawa własności intelektualnej stanowią wyjątek od zasady swobodnego dostępu do dóbr intelektualnych, który to wyjątek winien znajdować uzasadnienie w celu ustanawiania wyłączności³⁴. Uznawano, że ograniczenie swobodnego dostępu do dóbr

²⁹ Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.3.1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz.U. z 1928 r. Nr 39, poz. 384 ze zm.), Legalis; w 1950 r. przepisy zostały zmienione na mocy Dekretu z 12.10.1950 r. o wynalazczości pracowniczej (Dz.U. z 1950 r. Nr 47, poz. 428), Legalis, jednak zmiany te nie dotyczyły przedmiotu ochrony, jakim jest wzór użytkowy.

³⁰ Tj. ziemiach zaboru pruskiego i austriackiego; zob. S.P. Ladas, *The Industrial Protection*, s. 457.

³¹ Tak M. Staszów, *Prawo wynalazcze*, Warszawa 1989, s. 63.

³² Zob. zmiany proponowane przez Komisję Gospodarstwa Społecznego i Prawniczą do projektu ustawy o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych, Druk Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 1923 r., Nr 9, s. 25–26.

³³ *Ibidem*.

³⁴ W okresie kształtowania współczesnego modelu ochrony własności przemysłowej, a w tym zwłaszcza ochron rozwiązań technicznych (przełom XIX i XX w.); zob. H. Żakowska-Henzler,

intelektualnych wynikające z praw wyłącznych może zasługiwać na akceptację tylko wtedy, gdy służy dobru ogólnemu. Choć obecnie coraz częściej akcentowane jest uzasadnienie praw wyłącznych wynikające z potrzeby ochrony interesu uprawnionego (bez względu na to, czy i jaką korzyść takie prawo da ogółowi społeczeństwa)³⁵, w mojej ocenie odwołanie do celu instytucji prawnej powinno każdorazowo stanowić punkt wyjścia rozważań na temat jej kształtu.

W teorii prawa „cel” rozumiany jest jako pewien stan, który dany podmiot chce przez swoje działania osiągnąć³⁶. Założenie racjonalności ustawodawcy sprawia, że cel poszczególnej normy prawnej powinien być zgodny z celem danej instytucji prawnej, a ta wpisywać się winna w cel prawa w ogóle, którym jest doprowadzenie do oczekiwanych przez ustawodawcę i z założenia postrzeganych jako pożądane zjawisk, procesów czy stanów³⁷. W praktyce jednak ustalenie celu prawa, instytucji lub normy prawnej niejednokrotnie przysparza trudności. Cel ten rzadko jest wprost deklarowany przez ustawodawcę, zwykle bywa on rekonstruowany na podstawie analizy norm w nawiązaniu do różnych kontekstów ich tworzenia i funkcjonowania³⁸. Dodatkowych trudności przysparza odróżnienie celu historycznego od celu aktualnego ustawodawcy oraz celu zamierzonego od celu faktycznie realizowanego. Może bowiem oka-

Przyszłość prawa patentowego – podstawowe problemy i kontrowersje, w: *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk* (red. W. Czapliński), Warszawa 2006, s. 1141.

³⁵ Zob. *ibidem*.

³⁶ O ile ustalenie celu zakładanego przez indywidualne osoby biorące udział w procesie stanowienia prawa może mieć niewielkie znaczenie z punktu widzenia nauk prawnych, o tyle większą doniosłość ma identyfikacja zamierzeń „ustawodawcy”, któremu przypisuje się racjonalność w procesie stanowienia prawa; zob. m.in. Z. Ziemiński, *Wstęp do aksjologii dla prawników*, Warszawa 1990, s. 76–78; J. Wróblewski zauważa także, że określenie „wola” ustawodawcy, należy rozumieć niejako w przenośni, uwzględniając oficjalne materiały komisji ustawodawczych oraz biorąc pod uwagę całokształt norm obowiązujących przy założeniu, że ustawodawca wyraża racjonalną wolę w całym systemie prawa; zob. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 240–241.

³⁷ W teorii prawa wskazuje się, że celem bezpośrednim prawa jest spowodowanie, aby adresat normy zachował się zgodnie z obowiązującą go normą, a celem pośrednim jest to, by zachowanie to prowadziło do oczekiwanych przez ustawodawcę zjawisk społecznych. Uznaje się także, że instytucja jest dość jednolitą całością, by była jednolita z punktu widzenia celu w takim stopniu, że wpływa to na znaczenie reguł, które na nią się składają; zob. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, s. 240–241.

³⁸ W szczególności brany jest pod uwagę tekst przepisów prawnych, materiały przygotowawcze do poszczególnych aktów prawnych, dane historyczne związane z analizowaną instytucją prawną, jej wykładnią i stosowaniem lub też kontekst funkcjonalny w postaci postulatów systemu prawa, opartych z reguły na zasadach ustroju społeczno-politycznego; zob. *ibidem*, s. 142–143.

zać się, że dana instytucja prawna w rzeczywistości nie prowadzi do osiągnięcia stanu rzeczy pożądanego i zamierzonego przez historycznego ustawodawcę, ale w pełni realizuje oczekiwania aktualnego ustawodawcy, a dzięki temu nadal zasługuje na uznanie³⁹.

Obok celu prawa, instytucji prawnej czy normy, w teorii prawa wyróżniana jest także ich funkcja. Funkcje realizowane przez prawo definiowane są jako następstwa, które wystąpiły lub winny wystąpić w danym układzie społecznym poprzez ustanowienie lub uznanie za obowiązujące określonych norm prawnych⁴⁰. Z założenia funkcja ma za zadanie służyć realizacji celu prawa, danej instytucji prawnej czy też normy prawnej. Cel normy lub instytucji prawnej może być przy tym realizowany za pomocą wielu różnych funkcji. Podobnie jak w przypadku celu, również w przypadku funkcji można wyróżnić te założone przez ustawodawcę – a więc następstwa, które powinny nastąpić oraz te rzeczywiste dotyczące skutków, jakie przepis wywarł, lub zgodnie z prognozami wywrze⁴¹. Wśród tych ostatnich można wyróżnić zaś skutki uboczne – niezamierzone i nieoczekiwane przez ustawodawcę (funkcja ukryta unormowań)⁴². Ocena instytucji prawnej poprzez skutki jej unormowań jest kwestią niezwykle złożoną. Przede wszystkim trudno odpowiedzieć na pytanie, czy dany stan rzeczy rzeczywiście powstał w wyniku oddziaływania analizowanych norm prawnych, czy też przyczyną było oddziaływanie innych czynników, w tym pozaprawnych.

Analizę zagadnień dotyczących ochrony wzorów użytkowych poprzedzić warto rozważaniami na temat ogólnego celu prawa własności przemysłowej⁴³

³⁹ Wydaje się, że wola aktualnego ustawodawcy powinna wyrażać się natomiast w całości kształcie norm obowiązujących w czasie wykładni – interpretator powinien uwzględnić wszystkie normy, które pozostają w znaczeniowym związku z interpretowaną normą.

⁴⁰ M. Borucka-Arctowa, Społeczne poglądy na funkcje prawa, Wrocław-Warszawa 1982, s. 7 i n.; Z. Ziemiński, Wstęp do aksjologii, s. 79.

⁴¹ Rzeczywista funkcja normy prawnej oparta jest na analizie faktów określających rzeczywiste skutki, jakie określona norma wywrze; zob. J. Wróblewski, Sądowe stosowanie prawa, s. 144.

⁴² Z. Ziemiński, Wstęp do aksjologii, s. 80.

⁴³ Termin „własność przemysłowa” nie jest pojęciem jednolitym, ale obejmuje instytucje prawne odnoszące się do przedmiotów różnego rodzaju. W Konwencji Paryskiej zdefiniowano go w poniższy sposób: „Przedmiotem ochrony własności przemysłowej są patenty na wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe, znaki towarowe, znaki usługowe, nazwa handlowa i oznaczenia pochodzenia lub nazwy pochodzenia, jak również zwalczanie nieuczciwej konkurencji” (art. 1 ust. 2 Konwencji Paryskiej). Zakres przedmiotowy PrWiPrzem jest jednak węższy, nie obejmuje bowiem przepisów o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji oraz ochrony nazw handlowych. W tym miejscu wskazać należy, że w praktyce używany jest również termin „własność in-

oraz celu i funkcji prawa patentowego. Jak wskazano wcześniej, reżim ochrony wzoru użytkowego wzorowano bowiem na systemie patentowym, stanowi on także część szerszego systemu ochrony własności przemysłowej. Cele i funkcje ochrony zarówno patentu, wzoru użytkowego, jak i innych dóbr własności przemysłowej można wywieść zarówno z aktów prawnych ustanawiających ochronę tych dóbr, jak i z teorii uzasadniających ochronę dóbr intelektualnych jako takich. Uzasadnienie istnienia praw własności przemysłowej zawiera m.in. Porozumienie TRIPS w art. 7, zgodnie z którym ochrona oraz dochodzenie i egzekwowanie praw własności intelektualnej (w tym przemysłowej) powinny przyczynić się do promocji innowacji technicznych oraz do transferu i upowszechniania technologii ze wzajemną korzyścią dla producentów i użytkowników wiedzy technicznej, w sposób sprzyjający osiągnięciu dobrobytu społecznego i gospodarczego oraz zrównoważeniu praw i obowiązków⁴⁴. Zakładany cel ochrony patentowej jest zgodny z powyższymi, ogólnymi deklaracjami. W szczególności, we wstępie do niemieckiej ustawy patentowej z 1877 r. (a więc znacznie poprzedzającej datę zawarcia Porozumienia TRIPS), wskazano wprost, że celem jej uchwalenia jest doprowadzenie do ożywienia gospodarczego poprzez zwiększenie zaangażowania przedsiębiorców w prowadzenie działalności gospodarczej. W amerykańskiej ustawie patentowej z 1790 r. zadeklarowano natomiast, że celem amerykańskiego systemu patentowego jest wsparcie postępu i sztuk użytecznych⁴⁵. Wspólne dla powyższych deklaracji jest przekonanie o przydatności prawa patentowego do wsparcia postępu i rozwoju gospodarczego, a w konsekwencji ogólnego dobrobytu społecznego. Tak jak już sygnalizowano, powyższe przekonanie jest jednak coraz częściej kwestionowane. W szczególności wyrażane są wątpliwości co do tego, czy istnienie praw wyłącznych może wpływać korzystnie na wzrost liczby nowych, innowacyjnych rozwiązań i czy nie ogranicza postępu technicznego⁴⁶. Kwestionuje się także niekiedy wartość rozwiązań technicznych zgłaszanych do ochrony pa-

tektualna”, który zazwyczaj jest rozumiany, jako określenie zbiorcze, w skład którego wchodzi własność przemysłowa oraz prawa autorskie i prawa pokrewne.

⁴⁴ Zasygnalizować jednak należy, że Porozumienia TRIPS nie przewiduje obowiązku ochrony wzorów użytkowych.

⁴⁵ Ustawę tę zatytułowano jako akt prawny mający na celu wsparcie postępu i sztuk użytecznych (An Act to Promote Progress and Usefull Arts).

⁴⁶ W.D. Nordhaus, *An Economic Theory of Technological Change*, *AmEconRev* 1969, T. 59, Nr 2, s. 18 i n. Biorąc pod uwagę koszty społeczne związane z istnieniem monopolu patentowego, niektórzy badacze sygnalizują, że swobodna dystrybucja wiedzy mogłaby być bardziej efektywna niż przyznanie wyłączności wynalazcy; zob. m.in. J.E. Stiglitz, *Economic Foundations of Intellectual Property Rights*, *DukeLawJour*, 2008, T. 57, Nr 6, s. 1693 i n.

tentowej z punktu widzenia interesu ogółu społeczeństwa⁴⁷. W rezultacie brak jest powszechnej akceptacji tezy, że deklarowany cel systemu ochrony patentowej jest realizowany⁴⁸.

Zagadnienie racji, które przemawiają za istnieniem systemu patentowego, może być analizowane także z punktu widzenia koncepcji uzasadniających ochronę dóbr intelektualnych. W tym zakresie prezentowane są dwa podejścia – utylitarystyczne oraz koncepcja praw naturalnych⁴⁹. Zgodnie z podejściem utylitarystycznym, ochronie dóbr intelektualnych przypisuje się pozytywne oddziaływanie na dobro ogółu, poprzez zaspakajanie potrzeb ogółu społeczeństwa „w sposób szybszy i pełniejszy aniżeli byłoby to możliwe, gdyby takie systemy nie istniały”⁵⁰. Jest ono wyrażone w wielu aktach prawnych oraz materiałach ustawodawczych odnoszących się do własności intelektualnej, w których wskazuje się, że przyczyną ustanowienia ochrony jest przyspieszenie postępu w sposób sprzyjający osiągnięciu dobrobytu społecznego⁵¹.

⁴⁷ Do takich wniosków doszedł Rząd Australii – Komisja Produktowności w raporcie Intellectual Property Arrangements. Productivity Commission Inquiry Report Nr 78, 23.9.2016 r., s. 83.

⁴⁸ Oprócz innych wskazanych w niniejszej monografii publikacji; zob. także M.A. Lemley, The myth of the sole inventor, MichLawRev 2012, T. 110, z. 5, s. 712 oraz J. Howells, R.D. Katznelson, A Critique of Mark Lemley's 'The Myth of the Sole Inventor', 2012, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2123208 (dostęp: 24.7.2024 r.).

⁴⁹ Inne teorie uzasadniające ochronę dóbr intelektualnych, w tym koncepcja emanacji osobowości twórcy oparta na filozofii I. Kanta i G.W.F. Hegla oraz teoria planowania społecznego, wyczerpująco przedstawia W. Fisher, Theories of Intellectual Property, w: New Essays in the Legal and Political Theory of Property (red. S.R. Muzer), Cambridge 2001, s. 168–199. Mają one jednak mniejsze zastosowanie w odniesieniu do własności przemysłowej, dlatego nie będą w niniejszej monografii szerzej omawiane.

⁵⁰ Zob. m.in. H. Żakowska-Henzler, „Patent na wynalazek” czy „własność wynalazku” – jak jest? Jak być powinno? Pytania nie tylko o terminologię, w: 100 lat ochrony własności przemysłowej w Polsce. Księga jubileuszowa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej (red. A. Adamczak), Warszawa 2018, s. 1180.

⁵¹ W materiałach legislacyjnych do OchrWynU wskazywano, że: „Nietrudno udowodnić, że ochrona wynalazków leży zarówno w interesie wynalazcy, jak i społeczeństwa. Gdy ochrony tej brak, to wówczas zupełnie naturalne jest dążenie do ukrywania w tajemnicy swoich doświadczeń i spostrzeżeń życiowych: ztąd dążność do owych sekretów i tajemnic fabrycznych, które dawniej zwłaszcza w technice odgrywały tak wybitną rolę. (...) Jest rzeczą jasną, że zapoznanie się z cudzimi wynalazkami jest dla umysłów twórczych podniecią i bodźcem do dalszej pracy. To wszystko razem stwarza postęp techniczny i jest rzeczą niewątpliwą, że ten wielki rozwój przemysłu i techniki, który datuje się od początku XIX stulecia, jest w poważnym stopniu zależny od rozwoju prawodawstwa patentowego (pisownia oryginalna – przyp. aut. E.J.Z.)” za: Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z 22.6.1923 r. L/8–9, <https://bs.sejm.gov.pl/> (dostęp: 24.7.2024 r.). Obecnie, podobne uzasadnienie w odniesieniu do praw własności intelektualnej zawiera m.in. Porozumienie TRIPS w art. 7, zgodnie z którym ochrona oraz dochodzenie i eg-

Zgodnie z tą koncepcją, ogólnym celem systemu ochrony własności przemysłowej ma być dobro ogólne (interes publiczny) – dobrobyt społeczeństwa, powiązany z rozwojem gospodarczym. Temu celowi ma sprzyjać dokonywanie wynalazków oraz rozwój nowych rozwiązań i ich usprawnień. Uznaje się, że możliwość uzyskania prawa wyłącznego skłoni do tworzenia, finansowania i upowszechniania nowych rozwiązań. Normy prawne odnoszące się do ochrony praw własności przemysłowej, w tym ochrony interesu indywidualnego twórców dóbr intelektualnych czy ich dysponentów, mają pełnić zatem rolę instrumentu służącego interesowi publicznemu, a prawa własności przemysłowej uzasadnione są jedynie w takim zakresie, w jakim służą dobru ogólnemu. Konsekwencją takiego stanowiska jest postulat dążenia do optymalnej równowagi pomiędzy potencjałem praw wyłącznych do pobudzania innowacyjności a tendencją do wykorzystania tych praw do ograniczania możliwości swobodnego korzystania z dóbr intelektualnych.

Odmienne argumenty przywoływane są natomiast dla uzasadnienia ochrony praw własności intelektualnej na gruncie koncepcji akcentujących podobieństwo tych praw do prawa własności i odwołujące do naturalnego prawa człowieka do własności, a współcześnie – do prawa własności jako prawa człowieka⁵². Z tej koncepcji wywodzony jest pogląd, w myśl którego zakres ochrony przedmiotu prawa wyłącznego powinien być wzorowany na „władztwie” wynikającym z prawa własności, a ograniczenia tego prawa wyłącznego powinny mieć charakter wyjątkowy. W rezultacie upowszechniania takich postulatów coraz częściej obserwuje się tendencję do postrzegania ochrony interesu twórcy (lub innego dysponenta wynalazku) jako celu systemu patentowego, nie zaś jako instrumentu, który pełni funkcję służącą realizacji in-

zekwowanie praw własności intelektualnej powinny przyczynić się do promocji innowacji technicznych oraz do transferu i upowszechniania technologii ze wzajemną korzyścią dla producentów i użytkowników wiedzy technicznej, w sposób sprzyjający osiągnięciu dobrobytu społecznego i gospodarczego oraz zrównoważeniu praw i obowiązków.

⁵² Zagadnienie to szczegółowo omawia H. Żakowska-Henzler, „Patent na wynalazek”, s. 1180 i n. Autorka zwraca uwagę na to, że w przeciwieństwie do koncepcji utylitarystycznych, uzasadnienie oparte na koncepcji praw własności właściwie uniemożliwia podważenie zasadności istnienia oraz ekspansji praw wyłącznych. O ile koncepcje utylitarystyczne podlegają krytyce w odniesieniu do potencjału systemu własności przemysłowej w pobudzaniu rozwoju gospodarczego, o tyle koncepcje oparte na teorii praw naturalnych opierają się podobnym argumentom; w literaturze zauważa się jednak, że teoria ta nie miała kiedyś wielu zwolenników A. Mossoff, *Rethinking the Development of Patents: An Intellectual History 1550–1800*, Hastings Law Journal 2001, T. 52, Nr 6, s. 1255–1256 i przywołana przez autora literatura; zob. zwłaszcza J. Locke, *Two Treatises of Government* (red. P. Laslett), Cambridge 1970.

nego celu – dobra ogólnego⁵³. Na gruncie takich koncepcji działanie na rzecz ochrony interesu twórcy (dysponenta wynalazku) jest pojmowane jako równoznaczne z działaniem stymulującym postęp techniczny⁵⁴. Z teorii praw naturalnych wywodzi się również bezwarunkowe prawo twórcy do stworzonego przez niego rozwiązania i związanego z nim wynagrodzenia⁵⁵. W konsekwencji, zwolennicy tej teorii uznają, że brak ochrony prawnej pewnych rozwiązań, w tym rozwiązań subpatentowalnych, czy to w ramach patentu, czy innych instrumentów prawnych stanowiłby „lukę” w systemie prawa własności intelektualnej⁵⁶.

Podstawowe funkcje, które na gruncie obu omawianych koncepcji uzasadnienia prawa własności intelektualnej są przypisywane ochronie rozwiązań technicznych, to z jednej strony ochrona interesu indywidualnego twórcy (lub innego uprawnionego), a z drugiej – stworzenie zachęty do tworzenia i upowszechniania nowych rozwiązań⁵⁷. Pierwsza z wymienionych funkcji ma podstawowe znaczenie na gruncie teorii praw naturalnych, druga na gruncie teorii utylitarystycznych. Obie są jednak ze sobą powiązane w tym znaczeniu, że zachętą do dokonywania nowych odkryć i poszerzania stanu wiedzy jest perspektywa uzyskania ochrony rozwiązania i w tym sensie możliwość ochrony stanowi nagrodę dla twórcy. Uprawnienia zakazowe wynikające z patentu ogra-

⁵³ H. Żakowska-Henzler, *Przyszłość prawa patentowego*, s. 1138–1139.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 1139. Autorka trafnie zauważa, że powyższe tendencje znajdują swoje odzwierciedlenie w postulatach poszerzania katalogu przedmiotów patentowalnych i wzmacniania pozycji uprawnionego z patentu.

⁵⁵ Zgodnie z tą teorią, rezultat aktywności wynalazczej powinien być chroniony przed kopiowaniem. W konsekwencji wskazuje się na potrzebę zapewnienia twórcy takiego rozwiązania ochrony prawnej przed imitacją i kopiowaniem, a tym samym przed utratą należnego mu wynagrodzenia. Na marginesie można wskazać, że ochrony przed nieuczciwym kopiowaniem nie przyznaje twórcom wynalazków i wzorów użytkowych obowiązująca w prawie polskim ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, która wprost wyłącza spod ochrony naśladowanie cech funkcjonalnych produktu, w szczególności budowy, konstrukcji i formy zapewniającej jego użyteczność. Podkreśla się przy tym, że na kopiowanie mogą być szczególnie narażone te rozwiązania techniczne, które są uzewnętrznione w formie danego przedmiotu, ponieważ ich istota jest ujawniana natychmiast przez sam wyrób. W literaturze polskiej zob. zwłaszcza P. Lisiecki, A. Szajkowski, *Założenia nowego prawa wynalazczego*, cz. 1, Poznań 1973, s. 35; w literaturze zagranicznej m.in. U. Suthersanen, *Innovation Without Patents*, s. 56.

⁵⁶ Uzasadnienie to przywołuje jednak krytycznie U. Suthersanen, *Utility Model and Innovation*, s. 10.

⁵⁷ W nowszej literaturze wskazuje się także na istnienie innych funkcji ochrony patentowej takich, jak podwyższenie wartości rynkowej rozwiązania czy wsparcie w procesie jego komercjalizacji; zob. J.C. Lai, *The Changing Function of Patents: A Reversion to Privileges?*, *Legal Studies*, 2017, T. 37, Nr 4, s. 807.

niczają możliwość wykorzystania danego rozwiązania bez zgody dysponenta prawa, a tym samym zabezpieczają go przed utratą należnych mu zysków. Jak wspomniano wcześniej, ochrona patentowa stanowi jednocześnie nagrodę i zachętę dla wynalazcy do dokonywania nowych odkryć i poszerzania stanu naszej wiedzy, co w konsekwencji ma stymulować twórczość, innowacyjność i postęp⁵⁸. Dodatkową funkcją ochrony patentowej jest także upowszechnienie wiedzy o wynalazku, a tym samym wzbogacenie stanu wiedzy technicznej dostępnej dla ogółu społeczeństwa. Służy temu obowiązek ujawnienia istoty rozwiązania – podania jej do wiadomości publicznej w toku postępowania zgłoszeniowego. Uzależnienie możliwości uzyskania patentu od ujawnienia wynalazku sprawia, że twórca ujawnia rozwiązanie, które w przeciwnym razie zachowałby w tajemnicy dla ochrony swojej pozycji rynkowej⁵⁹.

Obok zamierzonych skutków ochrony patentowej, wyróżnić należy także skutki nieplanowane przez ustawodawcę, choć oczywiście i brane pod uwagę. Taką uboczną funkcją ochrony patentowej oraz innych dóbr intelektualnych jest zawężenie sfery domeny publicznej. Pod pojęciem „domeny publicznej” w prawie własności intelektualnej rozumie się zazwyczaj zbiór dóbr intelektualnych (w tym rozwiązań technicznych, wynalazków oraz utworów), które nie są przedmiotem praw wyłącznych i dzięki temu mogą być wykorzystane przez każdą osobę⁶⁰. Przynależność danego dobra intelektualnego do domeny publicznej może wynikać bądź z braku spełnienia przesłanek niezbędnych do ich powstania, bądź z wygaśnięcia praw wyłącznych. Ze względu na różnice

⁵⁸ Perspektywa uzyskania wyłączności korzystania z wynalazku z jednej strony stymuluje innowacyjność, a z drugiej zachęca do dalszych udoskonaleń chronionego wynalazku. Wskazuje się także, że w braku ochrony patentowej, nie dokonywano by inwestycji w badania i rozwój, ponieważ nie byłyby one opłacalne; zob. *M.A. Lemley, Ex Ante*, s. 129–149; tak również *R.A. Posner, The Law and Economic Approach, JourEconPerspectives* 2005, T. 19, Nr 2, s. 65–69; *V. Denicolo, Do Patents Over-Compensate Innovators?*, *Economic Policy*, T. 22, Nr 52, October 2007, s. 769–729; a także *U. Suthersanen, Utility Models and Innovation*, s. 4 i n.

⁵⁹ Rolę powyższej funkcji podkreśla m.in. WIPO w raporcie dotyczącym międzynarodowego systemu patentowego; zob. WIPO, *Report on the International Patent System*, Genewa 2008.

⁶⁰ Por. definicję domeny publicznej zawartą w *Black's Law Dictionary*: „[t]he universe of inventions and creative works that are not protected by intellectual property rights and are therefore available for anyone to use without charge. When copyright, trademark, patent, or trade-secret rights are lost or expire, the intellectual property they had protected becomes part of the public domain and can be appropriated by anyone without liability for infringement” za: *Black's Law Dictionary*, Thomson West, 8 ed., 2005, s. 1027 oraz definicję zaproponowaną przez *H. Żakowską-Henzler*: „materia, której monopolizowanie jest wykluczone w konsekwencji uznania niedopuszczalności ograniczania dostępu do niej”; zob. *H. Żakowska-Henzler, Przyszłość prawa patentowego*, s. 1140 oraz przywołaną w tej monografii literaturę.

poszczególnych systemów ochrony własności intelektualnej, zakres domeny publicznej różni się w poszczególnych krajach. Objęcie danego rozwiązania ochroną praw wyłącznych zawęża domenę publiczną w tym sensie, że przez czas trwania praw wyłącznych rozwiązania te nie mogą być swobodnie wykorzystywane w obrocie.

W doktrynie prawa trafnie wskazuje się, że cel ochrony wzorów użytkowych nie różni się w sposób istotny od omówionych wyżej celów przypisywanych ochronie patentowej na gruncie teorii utylitarystycznych⁶¹. Również w przypadku ochrony wzorów użytkowych celem jest dobro publiczne, a więc dobrobyt społeczny i gospodarczy. W tym jednak przypadku dobru ogólnemu ma służyć tzw. mała wynalazczość, a więc tworzenie i upowszechnianie prostych i użytecznych rozwiązań technicznych, które nie są na tyle doniosłe, aby mogły stać się przedmiotem patentu. Taką rolę i cel ochrony wzorów użytkowych uzasadnia się specyfiką postępu technicznego. Wskazuje się, że postęp ma z reguły charakter przyrostowy, kumulatywny (ang. *incremental innovation*)⁶². Większość innowacji podnoszących standard życia społeczeństwa bazowało na wiedzy oraz doświadczeniu zgromadzonych w toku rozwoju technologii i polega na stałym ulepszaniu istniejących rozwiązań i w tym znaczeniu choć pojedynczo nie spełniały przesłanek doniosłości wynalazczej, to jednak miały istotny wpływ na rozwój gospodarczy⁶³. Rewolucyjne odkrycia naukowe i techniczne pojawiały się natomiast rzadko i nieregularnie – „skokowo”. Tak zwana innowacja przyrostowa, nazywana niekiedy „małym postępem”, przejawia się zatem w mniej doniosłych innowacjach, które choć nie mają charakteru radykalnego, przełomowego czy rewolucjonizującego produkcję, są użyteczne społecznie i gospodarczo, i ostatecznie prowadzą do wzrostu gospodarczego⁶⁴. Jeszcze inni przedstawiciele nauki wskazują na konieczność rozróżnienia „innowacji” (ang. *innovation*) od „wynalazku” będącego przedmiotem patentu (ang. *invention*), podkreślając, że miarą postępu technicznego jest innowacja,

⁶¹ Tak m.in. A. Tischner, *Kumulatywna ochrona wzornictwa przemysłowego w prawie własności intelektualnej*, Warszawa 2015, s. 230. Inaczej zdaje się uznawać jednak M. Balicki, według którego bardziej zasadne jest poszukiwanie autonomicznej racjonalności wprowadzenia ochrony wzorów użytkowych, z ostrożnym tylko czerpaniem z dorobku ochrony patentowej; zob. M. Balicki, *Prawo ochronne*, s. 36.

⁶² Zob. m.in. U. Suthersanen, *Incremental Inventions*, s. 319–43; *idem*, *Utility models and innovation*, s. 4 i n.; M.A. Lemley, *The myth*, s. 716.

⁶³ Zob. U. Suthersanen, *Utility Models and Innovation*, s. 4 i n.

⁶⁴ Tak m.in. H. Grosse-Ruse-Khan, *Utility Model Protection in Pakistan. An option for incentivising incremental innovation*, WIPO 2013, s. 37.